

ВПЛИВ ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ НА СТАН ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

INFLUENCE OF INTERNAL FACTORS ON FINANCIAL SYSTEM IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION ECONOMIC OF UKRAINE

Ієрусалимов В.І.

аспірант кафедри фінансів та банківської справи,
Європейський університет

У статті розглянуто основні внутрішні фактори впливу на стан фінансової системи України в умовах інтеграції: високі показники динаміки державного боргу, стабільність національної грошової одиниці, розвиток та рівень інфляції, кредитну політику, податкову політику, рівень добробуту населення. Наведено актуальні приклади та показники впливу внутрішніх факторів на економіку України.

Ключові слова: фактори внутрішнього впливу, інтеграція, державний борг, фінанси, бюджет, ВВП.

В статье рассмотрены основные внутренние факторы влияния на состояние финансовой системы Украины в условиях интеграции: высокие показатели динамики государственного долга, стабильность национальной денежной единицы, развитие и уровень инфляции, кредитную политику, налоговую политику, уровень благосостояния населения. Приведены актуальные примеры и показатели влияния внутренних факторов на экономику Украины.

Ключевые слова: факторы внутреннего воздействия, интеграция, государственный долг, финансы, бюджет, ВВП.

This article is about the main internal factors what has influence on the financial system of Ukraine in terms of integration. Among which we can highlight: high public debt dynamics, stability of the national currency, growth and inflation, credit policy, tax policy, the welfare of the population. There are actual examples of impact indicators and internal factors on the economy of Ukraine.

Keywords: internal factors of influence, integration, national debt, finance, budget, GDP.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах трансформаційних процесів на економіку України, зокрема на її фінансову систему, впливає низка факторів. Їх дослідження має теоретичне та практичне значення для вирішення актуальних проблем, що стосуються приведення економіки України до європейських стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Трансформацію економіки України та вплив на неї внутрішніх та зовнішніх факторів було досліджено у роботах провідних науковців, серед яких слід відзначити доробки О. Барановського, І. Луніна, О. Мельника та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідження основних внутрішніх факторів впливу на фінансову систему України, які є актуаль-

ними на момент публікації, та наведення їх практичних прикладів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз внутрішніх факторів впливу на фінансову систему України в умовах трансформаційних процесів на сучасному етапі економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтеграція України в європейський економічний простір супроводжується поступовим економічним зростанням, яке приходить на зміну затяжній, всеохоплюючій кризі. Незворотність цього процесу гарантується безпекою функціонування економічної системи держави, яку, зокрема, забезпечує її фінансова система шляхом задоволення внутрішніх потреб розвитку і вирішення проблем, пов'язаних із проявами глобалізації міжнародного фінансового середовища.

Економічне зростання визначається в літературі як стійка позитивна динаміка основних

економічних показників розвитку національної економіки, у результаті якої забезпечується соціально-економічний розвиток. Така динаміка знаходиться під впливом факторів економічного зростання, тобто обставин, які мають як безпосередній вплив, так й опосередкований (діють через посередництво первинних обставин) вплив на збільшення обсягів виробництва, а зміна величини цих обставин є умовою та рушійною силою економічного зростання [6, с. 473].

Вважаємо, що на стан та розвиток фінансової системи України аналогічно впливають відповідні фактори. Їх класифікація, звичайно, має умовний характер, але у найбільш загальному вигляді відомі такі фактори: екстенсивні й інтенсивні; структурні, організаційні й управлінські; економічні, політичні і соціальні; об'єктивні і суб'єктивні; наукові, технічні, ресурсні, загальні (довгострокові) й особливі (короткострокові), міжнародні, державні і галузеві, матеріальні і нематеріальні та ін. Можливо також дослідити зв'язок проблем та перспектив розвитку фінансової системи України з рівнем демократії і політичних свобод, корупції та ін.

Фінансова система як складова частина національної економіки формується і розвивається під впливом насамперед внутрішніх факторів. Безпосередньо від них залежить проведення виваженої економічної політики, прийняття важливих стратегічних рішень, розробки державних програм, прогнозів економічного та соціального розвитку, а також основних засад фінансової політики. Необхідне глибоке розуміння причинно-наслідкових залежностей, дослідження динаміки окремих макроекономічних показників, пропорцій чи структурних змін між ними, а також статистична оцінка відповідних емпіричних даних.

Із точки зору фінансової науки в останні роки основними внутрішніми факторами, що впливають на стан фінансової системи в умовах трансформаційної економіки України, є:

Високі показники динаміки державного боргу. За період з 2010 по 2016 р. можна відзначити невпинне зростання динаміки державного боргу. Так, якщо на 01.01.2010 сукупність зовнішнього і внутрішнього боргу становила 39 685,0 млн. доларів США, то на 01.05.2016 – 67 090,7 млн. доларів США. За даний проміжок часу найвища позиція державного боргу була на 01.01.2014 і становила 73 078,2 млн. доларів США. Із того часу йде коливання розміру державного боргу, і не можна однозначно визначити, що йде його поступове зниження [2, с. 324].

Відповідно до Звіту НБУ про фінансову стабільність у червні 2016 р., державний та гарантований державою борг збільшився протягом 2015 р. на 43% – до 1,57 трлн. грн. та ще на 7%, до 1,69 трлн. грн., протягом чотирьох місяців 2016 р., переважно через девальвацію гривні. У доларовому еквіваленті борг зменшився на 6,2%, до 65,5 млрд. дол. США протягом 2015 р.

(+2%, до 67,1 млрд. дол. США, протягом чотирьох місяців 2016 р.). Співвідношення боргу до ВВП на кінець 2015 р. становило 79% ВВП. Це нижче, ніж рівень, передбачений програмою МВФ, що зумовлено меншими обсягами залучення кредитів від офіційних кредиторів і меншими інвестиціями в капітали державних банків, ніж очікувалося. Погашення на загальну суму близько 15 млрд. дол. США, які припадали на 2015–2018 рр., відтерміновані на 2019-й та подальші роки. Крім того, кредитори погодилися на списання 20% номінальної суми боргів в обмін на інструмент відновлення вартості (VRI). Нині ключовим фактором ризику в контексті управління державним боргом є єврооблігації на суму 3 млрд. дол. США, які Росія відмовилася реструктуризувати на загальних умовах.

Стабільність національної грошової одиниці. Після стрімкого знецінення на початку 2014 р. і до березня 2015 р. курс національної валюти в Україні був у край нестійким. Але завдяки регуляторним механізмам НБУ та уряду України вже тривалий час курс гривні тримається на рівні 24 грн. за долар США. Щодо валютного ринку, то початок 2016 р. продемонстрував посилення волатильності обмінного курсу гривні з тенденцією до його девальвації. Це було викликано відтермінуванням зовнішнього фінансування, зниженням світових цін на сировинні товари, зниженням експортних надходжень та політичною невизначеністю в цілому. Але після кроків уряду щодо поліпшення умов експорту, що призвело до зростання валютних надходжень, обмінний курс гривні значно зміцнівся – на 3,1%. За підсумками I кварталу 2016 р. офіційний обмінний курс гривні до долара США знизився на 9,2%. В умовах високої волатильності валютного ринку дії Національного банку були спрямовані на зниження надмірних курсових коливань. Національний банк проводив валютні аукціони як із продажу, так і з купівлі іноземної валюти. Зокрема, у березні на тлі послаблення девальваційного тиску було збільшено обсяги купівлі іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів. У цілому за підсумками I кварталу 2016 р. чистий продаж валюти Національним банком на валютному ринку становив 235 млн. дол. США [4, с. 321].

Розвиток та рівень інфляції. Протягом I кварталу 2016 р. рівень базової інфляції був сповільнений через стриманий поживчий попит та поліпшенням інфляційних очікувань. Незважаючи на те що на обмінний курс гривні був посилений девальваційний тиск у січні-лютому 2016 р., ціни на непродовольчі товари не тільки не зросли, а й продовжили поступово сповільнюватися – до 17,9% р/р у березні. Для товарів у першій половині 2016 р. відбувся менш виражений ефект перенесення зміни обмінного курсу гривні, ніж у 2014 р. Це пояснюється тим, що наприкінці 2015 р. та на початку 2016 р. девальваційний тиск був зумовлений сукупністю таких

факторів, як зниження цін на світових сировинних ринках, послаблення валют торговельних партнерів відносно долара США, запровадження додаткових обмежень із боку Росії. А і 2014 р. і в першій половині 2015 р. девальвація була результатом різкого зростання премії за ризик для української економіки та необхідністю коригування накопичених зовнішньоекономічних дисбалансів.

Щодо небазової інфляції, то у I кварталі 2016 р. відбулося її стрімке сповільнення – до 21,3% р/р у березні (у цілому за квартал становила лише 1%). Одним із головних чинників цього процесу було різке зменшення інфляції сирих продуктів – до 9,3% р/р у березні. У I кварталі 2016 р. ціни на сирі продукти харчування зросли в межах 0,2%, а за прогнозами ріст цін мав становити 7,6%. Пояснюється це насамперед тим, що відбулося збільшення пропозиції продовольчих товарів через погіршення експортних можливостей для українських виробників [6, с. 473].

Кредитна політика. НБУ продовжує реформування банківського сектору України, поступово прибираючи з ринку неплатоспроможні банки та банки з тіншовими активами, задля посилення надійності та ефективності функціонування банківської системи. Під час діагностичного обстеження 20 найбільших банків та проведення стрес-тесту була отримана найповніша інформація про якість кредитного портфеля банківського сектору НБУ. Отже, за результатами стрес-тесту частка кредитів, які становлять четверту та п'яту категорії якості, а саме дефолтні кредити та кредити, за якими ризик настання дефолтів перевищує 50%, становить 53%.

У розрізі портфелів найбільш проблемними є валютні кредити фізичним особам: 88% належить до четвертої та п'ятої категорій після стрес-тестування. Погіршення якості кредитного портфеля населення було пов'язано з девальвацією та значним погіршенням його фінансового стану. Найсуттєвіша перекласифікація структури якості портфеля стосувалася кредитів суб'єктам господарювання. Відповідно до звітності банків, станом на дату діагностики частка негативно класифікованих кредитів становила лише 20%. За результатами першого етапу діагностики вона зросла до 31%, а за оцінками стрес-тесту – до 51%.

Банки під час діагностичного обстеження вкрай потребували значного збільшення резервів під кредитний портфель чи визнання додаткового непокритого кредитного ризику.

Задля покриття кредитного ризику банкам відповідно до вимог НБУ необхідно доформувати резерв та залучити додатковий капітал, домогтися повернення боржниками проблемної заборгованості або отримати від позичальників додаткову заставу по кредиту, що, своєю чергою, зменшить величину непокритого кредит-

ного ризику та необхідність у додатковому капіталі [5, с. 90].

Після девальвації гривні у 2014 і 2015 рр. приватний сектор поступово відновлює свою платоспроможність та обслуговування кредитів. Але знадобиться ще декілька років задля суттєвого покращення кредитного портфеля.

Податкова політика. Щодо проблематики податкової системи України, то тут можна зазначити: по-перше, високий рівень податкового навантаження, пов'язаний із надмірним перерозподілом валового внутрішнього продукту через публічні фінанси на макроекономічному рівні; по-друге, широкі дискреційні повноваження податкових органів, зокрема щодо трактування законодавства та застосування репресивних дій щодо платників, що створює ідеальне середовище для здійснення корупційних дій на інституційному рівні; по-третє, недосконалість норм та постійні зміни в законодавстві за ініціативою уряду, що погіршують становище платників податків, які супроводжуються відсутністю своєчасного методичного, консультаційного та технічного забезпечення, що призводить до помилок, а відповідно, і до штрафних санкцій на рівні адміністрування податків.

Для успішного реформування податкової галузі необхідне обов'язкове зменшення кількості податків та визначення їх фіскального змісту як інструменту для наповнення бюджету та економічного змісту і засобу перерозподілу ВВП. Необхідно також провести реформування процесу адміністрування податків, яке буде покликане спростити розрахунок виплат державі, та унеможливити трактування податкових норм під конкретний випадок, що зменшить корупційні ризики та зекономить час суб'єктам господарювання на обчислення та сплату податків.

Окрім того, існує необхідність реформування системи оподаткування заробітної плати, де потрібно зняти податковий тиск на заробітну плату і перекласти його на споживання. Також потрібно скоригувати виплати щодо єдиного соціального внеску, що введе заробітні плати з тіні.

Важливим складником є також реформування податку на прибуток та інтеграція інструментів оподаткування розподіленого прибутку, що призведе до спрощення його адміністрування, застосування нових механізмів контролю над трансфертним ціноутворенням та зменшення корупційного складника.

Слід також звернути увагу на податок на додану вартість. Реформа цього платежу включає в себе налагодження диференційованих ставок даного податку, що дасть змогу зменшити ціни на основні соціальні товари, зменшити ціну відшкодування на експортних напрямках, а також наростити оборотні кошти суб'єктів господарювання, що збільшить їх конкурентоспроможність.

Необхідно також упровадити зміни щодо рентних платежів і визначити механізм підхо-

дів до розміру ставок та бази оподаткування, що призведе до збільшення надходжень до бюджету.

Задля подолання соціальної нерівності та зменшення тиску на заробітну плату слід також провести реформу сплати податків на нерухомість, сплати ставок, визначення бази оподаткування та механізмів розрахунку.

Більш того, для повного й ефективного функціонування податкової системи необхідно провести також реформу акцизного податку, реформу єдиного податку, а також реформу оподаткування малого та середнього бізнесу.

Рівень добробуту населення. Цей фактор впливу підводить межу під усією фінансовою системою держави, оскільки демонструє її ефективність і життєздатність. Головними показниками рівня життя населення є обсяг реального ВВП на душу населення, реальна заробітна плата та рівень безробіття, частка витрат бюджету на розвиток соціальної сфери.

У I кварталі 2016 р. номінальний ВВП на душу населення становив в Україні 453 185 млн. грн., тоді як реальний ВВП порівняно із цінами 2015 р. був 417 219 млн. грн. Тобто різниця між реальним і номінальним ВВП на душу населення становила -35 966 млн. грн., або 7,9%.

Щодо середньої заробітної плати, то тут можна відзначити вкрай тяжку ситуацію, в якій перебуває українська економіка. За останні кілька років був майже знищений середній клас як соціальний прошарок населення.

Так, у травні 2016 р. середня заробітна плата по Україні становила 4 984 грн., тобто

200,87 доларів США. Водночас найнижча середня заробітна плата за аналогічний період часу спостерігається в Тернопільській області – 3 630 грн., а в Києві спостерігається найбільша – 8 080 грн.

За даними Міжнародної організації праці, рівень безробіття в Україні після поступового скорочення почав знову зростати. Якщо в 2013 р. кількість безробітного населення становила 1 576,4 тис. ос. , у 2014 р. вона збільшилася до 1 847,1 тис. , у 2015 р. – зменшилася до 1 654,0 тис. , то в I кварталі 2016 р. вона знову зросла до 1 766,9 тис. ос.

Необхідно також указати на пряму залежність внутрішніх факторів фінансової системи країни від зовнішніх факторів, що здійснюють на них свій вплив. Зовнішнє середовище, що постійно змінюється і перебуває в динаміці, є частиною всеохоплюючих трансформаційних процесів, що знаходять своє відображення у діяльності фінансового сектору, його суб'єктів, а також реалізації відповідних продуктів та послуг.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вивчення впливу внутрішніх факторів на стан фінансової системи в умовах трансформаційної економіки України не є самоціллю. Цей процес як стратегічний фінансовий аналіз повинен здійснюватися для визначення результативності фінансової діяльності держави та виявлення особливостей і перспективних напрямів її економічного розвитку на шляху євроінтеграції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барановський О.І. Предтечі фінансових криз / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 3–22.
2. Дзюблук О.В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки: [монографія] / О.В. Дзюблук, О.Л. Малахова. – Тернопіль: Вектор, 2008. – С. 11.
3. Діба В.М. Інтелектуальний капітал як об'єкт бухгалтерського обліку / В.М. Діба // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 118–125.
4. Коваленко О.В. Розвиток фінансової системи України в умовах глобалізаційних процесів: автореф. дис. ... канд. економ наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.В. Коваленко; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015. – 21 с.
5. Луніна І.О. Ключові проблеми та напрями трансформації державних фінансів України / І.О. Луніна // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. X Міжн. наук.-практ. Конференції (Київ, 24–25 жовтня 2013 р.); Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – С. 87–92.
6. Мельник О.М. Аналіз впливу факторів та чинників на економічне зростання в умовах трансформаційної економіки України / О.М. Мельник // Spoleczenstwo i Edukacja – Midzynarodowe Studia Humanistyczne. – 2012. – № 2. – С. 473.
7. Федірко В.В. Фондовий ринок України: сучасні тенденції та проблеми розвитку / В.В. Федірко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – № 35. – С. 2.